

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ НОТАРІАТУ

ADMINISTRATIVE AND LEGAL PRINCIPLES OF THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF THE NOTARY INSTITUTION

Підпала І.В., д.ю.н., доцент,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ

Боксгорн А.В., доктор філософії у галузі права, доцент,
старший викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ

Машенко В.С., викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ

Актуальність статті полягає в тому, що виникнення нотаріату бере свій початок ще з історичного періоду античності, коли тільки починав будуватися суспільний устрій, який сприяв зародженню писарів-канцеляристів, що володіли писемністю та були задіяні у переписуванні населення, майна, землі, тобто формували прибутково-витратні книги для розвитку товарно-грошових відносин і таким чином, спровокували появу спадкового і речового права. Тому, є дуже актуальним та цікавим дослідження адміністративно-правових засад зародження нотаріату і висвітлення його особливостей та розвитку в світі, як юридичного інституту, сама історія нотаріату потребує поглибленого вивчення питань більш розширеного формування виникнення і становлення інституту нотаріату. Метою статті є вивчення і аналіз історії зародження, становлення та розвитку нотаріату світу в різні історичні періоди та формування його інституту. Стаття присвячена дослідженню адміністративно-правових особливостей виникнення і розвитку інституту нотаріату та аналізу зародження нотаріальних відносин в світі. Досліджено шляхи становлення нотаріату та правового забезпечення, який залежав від вдосконалення правової системи держави. Розглянуто етапи організаційної побудови структури нотаріату його положення в ієрархії органів публічної адміністрації, яке створює умови для забезпечення спроможності органів нотаріату своїми діями породжувати, змінювати або припиняти певні правовідносини у зв'язку з вчиненням нотаріальних дій. Виокремлено, що нотаріат виник як різновид адміністративної діяльності, чиє коріння можна простежити в далекому минулому. Діяльність нотаріату має великий вплив на різні сторони суспільного життя на функціонування публічного апарату, цивільного обороту та соціально-економічних відносин, це все потребує особливого правового регулювання. Охарактеризовано історіографію нотаріату, зазначено етапи становлення та ієрархію, забезпечення і супроводження правовим підґрунтям та регулюванням для удосконалення і розвитку нотаріальної діяльності.

Ключові слова: писар, нотаріус, інститут нотаріату, нотаріальний кодекс, департамент, нотаріальний статут, міністерство юстиції.

The relevance of the article lies in the fact that the emergence of notaries dates back to the historical period of antiquity, when the social system was just beginning to be built, which contributed to the emergence of clerks-clerks who had writing and were involved in the transcription of the population, property, land, that is, they formed income and expenditure books for the development of commodity-monetary relations and thus provoked the emergence of inheritance and property law. Therefore, it is very relevant and interesting to study the administrative and legal foundations of the emergence of notaries and highlight its features and development in the world, as a legal institution, the history of notaries itself requires an in-depth study of the issues of a more extensive formation of the emergence and formation of the institution of notaries. The purpose of the article is to study and analyze the history of the emergence, formation and development of notaries in the world in different historical periods and the formation of its institution. The article is devoted exploration the administrative-legal grounds the emergence, development institute notary and analysis of nucleation notary relations in the world. The ways of the formation of notaries and legal support, which depended on the improvement of the legal system of the state, are investigated. The stages of the organizational construction of the structure of the notary public and its position in the hierarchy of public administration bodies are considered, which creates conditions for ensuring the ability of notary bodies to generate, change or terminate certain legal relations in connection with the performance of notarial actions by their actions. It is emphasized that notaries arose as a type of administrative activity, the roots of which can be traced back to the distant past. The activities of notaries have a great influence on various aspects of social life, on the functioning of the public apparatus, civil turnover and socio-economic relations, all of which require special legal regulation. The historiography of notaries is characterized, the stages of formation and hierarchy are indicated, and the provision and support of legal foundations and regulations for the improvement and development of notarial activities are indicated.

Key words: clerk, notary, Institute notary, notary code, department, notary statute, the Ministry of Justice.

Актуальність теми. Виникнення нотаріату бере свій початок ще з історичного періоду античності, коли тільки починав будуватися суспільний устрій, який сприяв зародженню писарів-канцеляристів, що володіли писемністю та були задіяні у переписуванні населення, майна, землі, тобто формували прибутково-витратні книги для розвитку товарно-грошових відносин і таким чином, спровокували появу спадкового і речового права. Тому, є дуже актуальним та цікавим дослідження адміністративно-правових засад зародження нотаріату і висвітлення його особливостей та розвитку в світі, як юридичного інституту, сама історія нотаріату потребує поглибленого вивчення питань більш розширеного формування виникнення і становлення інституту нотаріату.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням окремих питань нотаріату у науковій та навчальній літературі

займалися такі вчені, як Ясінська Л. Е., Баранкова Л. О., Радзівська Л. К., Фурса С. Я., Сміян С.М., Кальницький М. та ін. Але, їх праці носять в основному, загальний характер, розглядаються лише мимохідь та чимало питань залишаються не розкритими, не дають повної можливості пізнати глибину сутності зародження інституту нотаріату та етапи розвитку. На сьогодні актуальним є аналіз адміністративно-правових засад виникнення та становлення системи інституту нотаріату, спираючись на здобутки розвитку правової системи.

Метою статті є вивчення і аналіз історії зародження, становлення та розвитку нотаріату світу в різні історичні періоди та формування його інституту.

Виклад основного матеріалу. Виникнення нотаріату бере свій початок з історичного періоду античності та раннього середньовіччя, створення інституту нотаріату має

давні витоки, і це дає підстави пересвідчення про його тісний зв'язок із суспільним устроєм, сімейним, спадковим і речовим правом. Передумовою виникнення та істотного розвитку нотаріату стала наявність писемності та розвинутих товарно-грошових відносин. Поняття «нотаріус» містить дієслово «нотувати» (записувати), тому з давніх-давен під словом «нотаріус» мали на увазі писар.

В період античної цивілізації в долині Нілу були відомі Писарі-нотаріуси. Навіть сьогодні там є зображення писаря, тримаючого калам у руці, при ньому маленька палітра з двома заглибленнями для чорної та червоної фарб – так виглядало оснащення писаря. Писарь передавав свої функції від батька до сина, і саме від батька син отримував знання. На той період існували цілі родини писарів. Діти писарів отримували відповідну освіту, навчання їх проходило за допомогою лозини, а іноді навіть і батога [1].

Здійснюючи аналіз історичного розвитку, можна сказати, що нотаріат виник як різновид адміністративної діяльності: тисячоліття тому у Вавилоні, Єгипті, Іудеї існували писарі-канцеляристи, вони вели численні прибутково-витратні книги, також періодично складали кадастр усіх земель у країні, переписували населення і його майно та інше. Писар Стародавнього Єгипту мав різні сфери діяльності, наприклад, його засвідчення потребували польові роботи, комерційні операції, вирішення адміністративних проблем, армія, також писарі виконували функції жреців. Уповноважені окремі посадові особи, які забезпечували формування доказів, називались агорономами в Стародавньому Єгипті, а в Греції – ієромемнеси чи епістата і були ще й священнослужителями.

Самі перші форми нотаріату можна також знайти і в старосвєрейській державі. Якщо, ґрунтуватись на аналізі прадавніх рукописів, то історики дійшли висновку, що саме ізраїльтяни познайомилися з писемністю, коли знаходилися в Єгипті, вони стали активно використовувати її в державних справах, а також і в процесі судочинства. Починаючи приблизно з середини II тисячоліття до н.е. про книги і державні письмові акти згадують вже як про звичне явище [2].

Саме, як інститут, нотаріат, має давні традиції в історії Греції, де, за законодавством Солона, розвинувшись він розквітнув в епоху еллінізму, особливо це сталося за часів Птолемея, а вже пізніше через Єгипет потрапив до Риму, де подальший розвиток нотаріату відбувався під впливом еллініського законодавства, і зміцнів у Візантії за допомогою відомих законів Юстиніана та завдяки першій главі Книги Єпарха Імператора Лео VI Мудрого, яка становила перший в історії Нотаріальний кодекс. За часів Аристотеля Плутарха, Діогена у Стародавній Греції нотаріуси почали оформлювати та реєструвати договори, при цьому посилаючись як на приватне, так і на державне право [3].

Приблизно у III ст. до н.е., з'явилися передвісники нотаріусів в Стародавньому Римі це були особи, обов'язком яких було підведення правового випадку під ту чи іншу формулу. До цих осіб передусім належали численні писарі. Частина з цих осіб перебувала на службі при посадових особах римського управління і суду. Такі писарі в період імперії почали об'єднуватись у канцелярії при римських магістратах. Разом із офіційними, почали існувати ще й приватні писарі, які відігравали роль своєрідних власних юрисконсультів у приватних осіб і, такі особи, як правило, ставали рабами останніх, надавали їм допомогу своїми юридичними знаннями та досвідом [1].

Через певний час виник ще один окремий клас вільних людей – табеліонів, вони, не перебуваючи на державній службі, займалися у вигляді вільного промислу складанням юридичних актів і судових документів та отримували за це винагороду, передбачену законом або договором. Табеліони, свою діяльність здійснювали в конторах, які знаходились у спеціальних визначених публічних місцях. До обов'язків табеліонів, входило не тільки складання

грамот та клопотань, але й оформлення різноманітних угод та інших документів.

Стародавні часи налічують існування двох видів писарів – ті, які перебували на державній службі та ті, що утримувалися приватними особами. Ті писарі, які перебували на державній службі, обиралися магістратом з римських громадян, та які не були позбавлені громадянської честі, довільно. Державні писарі виготовляли публічні документи, робили виписки та видавали копії з документів, готували декрети та розпорядження магістра і зберігали їх. Серед писарів, які утримувалися на службі у приватних осіб, були вільновідпущені, ті, що працювали по найму, та іноді раби. Приватні писарі виконували писарські функції на вимогу господаря. Однак, вчинювані у них акти, не мали юридичної сили і не були наділені перевагами перед звичайними правовими документами [2].

У 720 році до нашої ери приблизно в період Нового царства, договірне право зазнало карколомних змін. З того періоду документ почав містити дату, природу здійснюваної юридичної операції, перелік свідків, тобто фіксувалися їхні прізвища, походження, сімейні зв'язки, сфера діяльності, а саме головне – підписи сторін і тієї особи, кого сьогодні ми називаємо нотаріусом [3].

На рівні із світським інститутом римського права та табеліонів, які із плином часу отримували дедалі більшого поширення, у сфері християнської церкви виникла аналогічна установа – нотаріат. Приблизно в III ст. н. е., спочатку при єпископах, а згодом – при абатах і інших церковних урядниках під час їх бесід із народом були присутні спеціальні особи – нотаріуси, які були зобов'язані записувати такі бесіди і складати протоколи. Церковна влада згодом, почала впроваджувати інститут нотаріусів і у світське життя шляхом призначення окремих нотаріусів для мирян [4].

Вперше про нотаріусів у Римській імперії згадується в записках секретаря імператора Цицерона. Поняття "нотаріус" має римське походження і відноситься до 103 року Різдва Христового. Цицерон надав можливість нотаріусам отримати особливі повноваження, а саме реєструвати різні акти, що підписувалися сторонами, а підписи сторін ідентифікувалися. Робота нотаріусів в цей період піддалася суттєвій реорганізації. Деяким нотаріальним актам була надана сила доказу та обов'язковості. Постає необхідність у присутності нотаріуса у судових процесах за участі суду присяжних, при допитах свідків, оголошенні вироку. Нотаріуси мали можливість не працювати особисто, а утворювати колективи-компанії, держава навіть взяла на себе обов'язок регламентувати рівень гонорарів за нотаріальні дії. Професія нотаріуса набувала все більшої популярності. Церква у цей період затвердила міжнародну юрисдикцію і церковні нотаріуси стали виконувати нотаріальні дії в будь-якому куточку імперії.

Нотаріат практично зник, коли Римська імперія була знищена. Церква – це єдина структура, що збереглася, і яка в умовах хаосу та розладу взяла на себе функції уряду, в тому числі закріпила за собою питання нотаріату. Більшість церковнослужителів були освіченими і розуміли значення римського права, тому і сприяли його збереженню, але одночасно і гальмували його подальший розвиток [5].

Чудовими юристами були і візантійці, як і римляни, вони продовжили римські традиції. В шостому столітті імператор Юстиніан, це 527 - 565 рр., об'єднав нотаріусів у групи та колегії і видав повну збірку юридичних законодавчих актів. Юстиніаном офіційно було затверджено судового нотаріуса, якому було доручено ставати суддею, вершити свободу правосуддя і редагувати та видавати юридичні акти. Законодавство Юстиніана безпосередньо визначило для нотаріусів місце вчинення нотаріальних дій – нотаріальну контору, повноваження, в рамках яких вони діють, порядок роботи, адміністративну відповідальність нотаріусів перед Міністерством юстиції, рівень

юридичної підготовки для призначення на посаду нотаріуса, чисельність нотаріусів в адміністративному районі та багато інших нововведень [6].

Спроби відродження Західної імперії розпочинаються наприкінці VIII століття, створюється велика централізована юридична система. Новостворена система надавала право кожному єпископу, абату або графу ставали нотаріусами, через що почало виникати безліч помилок, як граматичних, так і правових, для запобігання цьому у 814 р. починається уніфікація юриспруденції. І у 832 р. Указом Карла Великого визначаються умови та оплата нотаріальних послуг. Нотаріуси почали приймали присягу, всі нотаріальні дії повинні були реєструватися тільки в межах власного графства. Професія нотаріуса в період середньовіччя стала публічною та однією з найпрестижніших та шанованих. В той період почали, з'являтися школи для нотаріусів і в Болонії була заснована перша в світі школа нотаріусів, що згодом перетворилася на університет. В епоху Відродження, саме в цей період, надруковано багато праць з області нотаріату та права. Нотаріуси були найосвіченішими людьми того суспільства, тому що навіть при вступі до навчального закладу до кандидатів висувалися високі вимоги - вони мали вміти читати не тільки рідною мовою, а й латинською, писати двома мовами без помилок, уміти володіти етичними навиками [1].

При франкській державі було створено королівську канцелярію, до складу якої входило декілька нотаріусів. Канцелярію очолював референдарій, а згодом – канцлер. Особлива канцелярія, була утворена при Каролінгах у вищому судовому органі, члени якої, нотаріуси, крім контрастигнорування королівських грамот і дипломів, посвідчували також і приватні документи, в результаті чого останні набували характеру публічних актів і мали однакову юридичну силу. Значення їх було настільки великим, що опосередкування таких документів заборонялося під страхом смертної кари. Окремі судові і адміністративні органи мали у своєму складі на місцях також провінційних нотаріусів, яких згідно із капітулярієм Карла Великого 803 р. затверджував на посаді представник влади (зендграф), після чого вони вносились у списки імператорської канцелярії. Провінційний нотаріат із вільної професії поступово перетворювався в державну посаду, що авторизувалася самим імператором і набувала публічності [7].

Якщо, аналізувати історію розвитку інституту нотаріату в Європі то можна зазначити, що ті нотаріальні установи, які склалися під час правління Карла Великого, пустили глибоке коріння та досягли повного розвитку лише в Італії, де вони знайшли сприятливий для себе ґрунт. Наприклад, у Франції, Німеччині вони проіснували недовго і вже згодом, після розпаду імперії, прийшли до повного занепаду. Такий стан нотаріату в цих країнах продовжувався до того часу, поки в XII ст. Франція, а у XIV ст. – Німеччина провели реценцію нотаріального інституту у тому вигляді, в якому він існував у той час в Італії, а саме стала обов'язкова авторизація нотаріусів; певні вимоги до кандидатів на посаду: статі, вік, моральні критерії, складання іспиту; організація нотаріальних корпорацій, які здійснювали нагляд за діяльністю її членів та інше [4].

У французькому нотаріаті першу реформу провів Людовік IX Святий, який в 1270 р. запровадив 60 посад нотаріусів при Паризькій судовій палаті. Філіп IV Красивий у 1300 і 1302 рр., залишивши за собою право призначати нотаріусів, розповсюдив цей інститут на всю Францію. У 1304 р. Королівським указом було створено реєстр, в який кожен нотаріус повинен був вносити заповіді, договори, а також розміри зборів за виконані ним дії. У XVI ст. при Франциску I і Генріху II потреби королівської скарбниці викликають зростання кількості нотаріусів шляхом розподілу нотаріальних функцій. Нотаріуси складають оригінали документів, табеліони – засвідчені копії з оригіналу і просто копії; охоронці печаток ставлять печатки

для надання актам обов'язкової сили, а охоронці записів забезпечують збереження документів. В 1597 р. Генріх IV і в 1706 р. Людовик XIV об'єднують ці різноманітні функції у рамках однієї посади. На той час розрізнялися королівські нотаріуси, компетенція яких розповсюджувалася на судові округи, однак за винятком нотаріусів Парижа, Орлеана, Монпельє, які були повноважними в межах усієї Франції, і сенйоріальні, яких призначали сенйори. Інститут французького нотаріату в такому вигляді проіснував до Великої революції, коли 27 вересня – 6 жовтня 1791 р. був обнародований закон, який разом із скасуванням феодальної системи позбавив сенйорів права призначення нотаріусів, відмінив купівлю-продаж посади нотаріуса і встановив єдину для всіх територію діяльності – департамент. Закон 16 березня 1803 р. вважається основоположним законом французького нотаріату [3].

У XIV ст. вперше в Німеччині почати з'являтися нотаріуси італійського типу і відносять їх до Імператора Максиміліана I, який у 1512 р. видав перший нотаріальний статут, у якому детально регламентувалася діяльність нотаріусів. Подальший розвиток інституту нотаріату відбувався шляхом прийняття окремих партикулярних законів для різних місцевостей Німецької імперії, яка на той час була розділеною державою. В деяких німецьких державах на початку XIX ст. відбувається реценція французького права, яка значно вплинула на розвиток нотаріального інституту. В цей період у Німеччині поступово починають з'являтися різноманітні законодавчі акти, які базуються на французькому законі 1803 р., який став основоположним для них. Аналізуючи німецькі закони з кінця XIX – початку XX ст., які регулювали діяльність нотаріату, можна сказати, що вони в багатьох положеннях запозичили основні принципи французького нотаріату, а саме містили: примусове виконання нотаріальних актів, позитивний характер посади нотаріуса та ін. Однак, спостерігається відсутність суворої межі між спірною і безспірною юрисдикцією, все це стало завдяки підпорядкуванню нотаріусів нагляду судових установ і надання останнім деяких нотаріальних функцій [8].

Є доцільним зазначити, що модель французького нотаріального інституту послужила прототипом для подібних установ по всій Європі. Уся багатовікова історія нотаріальних органів підтверджує той факт, що інститут нотаріату, на відміну від спірної судової юрисдикції, розвивався як безспірна публічна юрисдикція [9].

Нотаріат на українській землі не сягає віків доби Стародавнього Риму, та все ж такі традиції мають досить солідний «родовід» де формування цивільних правових взаємин беруть свій початок у Київській Русі. Основною пам'яткою писемного права Київської Русі є знаменита збірка стародавнього права, яка складена на основі звичаєвого права. Низка положень збірки стародавнього права містить норми кримінального, спадкового, торгового та процесуального законодавства, також відводилась увага питанням захисту приватної власності. Проте не містила процедури оформлення письмових цивільних угод. Угоди - «ряди» вчинялися, як правило, на торгу усно, у присутності свідків або урядовця-митника, а судові суперечки щодо майнових претензій вирішувалися шляхом допиту свідків та інших осіб, за необхідності нотувалися [1].

Питанням закріплення феодального володіння нерухомістю - вотчинами, значну увагу водночас приділяло також стародавнє право, що здійснювалося від імені князя. Князівське майно оформляли відповідними грамотами. Отримання вотчин супроводжувалося делегуванням феодалам-землевласникам суддівських повноважень стосовно підлеглого населення, що оформлювалось відповідними на той час документами із прикладанням княжою печатки за необхідності.

Підпорядкування князям керівної та судової справи одночасно, свідчить, що безспірність тим чи іншим доку-

ментам надавало прикладання княжої печатки. За такого, перші ознаки нотаріальних функцій на Київській Русі почалися з посади «печатника», яка входила до княжої адміністрації. Роль печатника не обмежувалася суто механічною дією, він мав бути впевненим у достеменності змісту документів, тому таку посаду займала досвідчена на той час особа.

Коли Київська Русь розпалася на окремі князівства, у кожному князівстві спостерігалася майже подібна система правових взаємовідносин. У XIV сторіччі, основна частина земель князівства, згодом потрапила під вплив Великого князівства Литовського. І у 1529 р. з'явився - перший Литовський статут, який більш докладно містив звід правових норм. Литовський статут складався із 13 розділів, до яких входило 243 статті-артикули щодо різних питань судово-процесуального, кримінального, цивільного, господарського права разом із постановами державного права. Литовський статут проіснував певний час і вже у 1566 році було затверджено наступну редакцію зводу - другий Литовський статут. Черговий перегляд законодавства відбувся у 1569р. у зв'язку із новими реаліями, що склалися внаслідок об'єднання Литви й Польщі у Річ Посполиту згідно із Люблінською унією. Третій Литовський статут, формувався і був розширений та мав уже 488 артикулів які містилися у 14 розділах і набрав чинності у 1588 році. [5].

Литовська Русь у складі Речі Посполитої у своїй юстиції передбачала низку удосконалень в оформленні майнових угод. Письмова форма їх укладання була основною. Якщо угода вважалася більш важливою то тоді виникала необхідність реєстрації її в суді. Для закріплення прав на нерухоме майно, наприклад, земельний наділ, потрібно було пройти найскладнішу процедуру: по-перше, подати клопотання, а саме чолобитну, керівникові регіональної адміністрації, по-друге отримати від урядової канцелярії «привілей», скріплений «печатником» або канцлером, по третє бути введеним у володіння. Проходячи таку складну процедуру, можна сказати, що нотаріальні функції надання документам публічного та безспірного характеру виконували державні виконавчі або судові органи [9].

Система, що сформувалася на теренах Гетьманщини за часів Богдана Хмельницького мстила в собі структури, що виконували нотаріальні функції. Ці структури, збереглися із Литовської держави, і носії нотаріальних функцій аж ніяк не були представниками вільної юридичної професії - вони входили до числа урядовців певного рівня. При генеральному уряді діяла генеральна військова канцелярія, яку очолював генеральний писарь. Генерального писаря за деякими джерелами називають канцлером, це практикувалось у Литві, інша назва - нотарем. До його обов'язків входило формування штату канцелярії та організування роботи, завіряння, а дуже часто і самостійне складання актів генерального уряду, участь у дипломатичних переговорах та складанні міжнародних угод, ведення козацького реєстру. У деяких випадках генеральному писареві доводилося розглядати цивільні позови, у співпраці з генеральними суддями брати участь у судочинстві і як результат оформлювати документи. Генеральний писарь вчиняв і певні нотаріальні дії - основним це було завірення гетьманських універсалів про надання маєтностей. Державна гербова печатка та печатка генеральної військової канцелярії знаходились на зберіганні у генерального писаря. Для того, щоб стати писарем потрібно мати відповідну кваліфікацію, а саме, обіймати цю посаду могли лише особи з відповідним рівнем освіти, знанням іноземних мов і юридичною підготовкою. Генеральна військова канцелярія у своєму складі мала заступника генерального писаря з управління справами - реєнта, певну кількість старших та молодших канцеляристів; при канцелярії перебували учні-практиканти. Військова канцелярія містилася у гетьманській столиці, свого часу це були Чигирин, Батурин, Глухів [10].

Гетьман здійснював адміністративні, військові, судові, фінансові та управлінські дії саме через генеральну канцелярію. Генеральна канцелярія забезпечувала все офіційне діловодство, фіксувала у спеціальному журналі - «Діаруші» - універсали, накази та розпорядження генерального уряду, вела протокольні книги у земельних справах, з питань торгівлі, податків тощо, мала свій архів. На той час генеральною канцелярією, серед інших обов'язків, видавали копії документів, складали й завіряли майнові акти (уступні, дарчі, боргові та ін.), тобто проводили нотаріальну діяльність.

На початку 1648 року, спалахнуло народне повстання на українських землях проти польської влади, в якому взяло участь і козацтво. Завдяки цьому повстанню, відбулося приєднання українського Лівобережжя, а також Києва з прилеглою територією. Такі новоутворення сприяли набуттю чинності української угоди в 1654 році, яка була оформлена у вигляді так званих Березневих статей. Україна, внаслідок цього фактично отримала статус автономного державного утворення в неї мав бути збережений військово-адміністративний устрій, управлінський і судовий апарат, який склався у ході визвольної війни [11].

На адміністративних рівнях, які йшли нижче по ієрархії існували відповідно полкові та сотенні писарі й канцелярії, чії функції визначалися за аналогією з генеральними установами. Виконавчо-розпорядчим органом полку була, полкова канцелярія, яку очолював писар. Полкова канцелярія вела господарську і фінансову статистику та контроль суб'єктів господарювання на території полку. Як і в генеральній, у полковій канцелярії, теж виконувалися нотаріальні дії на рівні видачі актів купівлі-продажу, заповітів, дарчих тощо, їх посвідчення полковою чи канцелярською печаткою, реєстрації у книгах поточних справ. Сотенні канцелярії, теж могли проводити такі саме операції, але у ряді особливих випадків [1].

В Україні, система, що склалася, діяла упродовж існування полкового устрою. Влада, незважаючи на чинні угоди, поступово нарощувала свій адміністративний вплив на українські справи. Особливе «українське міністерство» - наділене власними адміністративними, військовими та судовими функціями з метою обмеження козацького самоврядування було створено вже у 1663 році. Міністерство діяло безпосередньо при гетьмані і в певний період фактично перебирало на себе його владу [12].

У XIV-XVII сторіччі, майже повністю сформувалися вимоги щодо надання документам законної чинності шляхом їх реєстрації в урядових установах. Завдяки різноманітним реформам, поступово реорганізовувалась і нотаріальна справа. Найголовніше, що було зроблено, по-перше, запобігаючи зловживанням, піддавали площадних підданих особливо прискіпливому урядовому контролю, а згодом і взагалі передали їхні функції дякам і підданим у приказах та інших установах. По-друге, було зроблено жорсткішою процедуру реєстрації кріпосних угод. По-третє, заради збільшення фіскальних прибутків було істотно підвищено актове мито - зокрема, за допомогою запровадження з 1699 року гербового паперу, як обов'язкового при оформленні офіційних документів.

Нотаріальну діяльність у процесі реформ було частково уніфіковано та регламентовано. Визначилося місце нотаріату у державно-правовій системі, жорстко підпорядковане урядовій бюрократії. Зазначив окремих змін, подібний порядок, в основному залишався і в подальшому [3].

Значних удосконалень нотаріат почав зазнавати після Жовтневої революції. І 23.03.1918 р. Рада Народних Комісарів прийняла постанову, якою скасовувалося Положення про нотаріальну частину і вводилося нове - «Положення про муніципалізацію нотаріальних контор». Завдяки таким змінам, особливо у період громадянської війни виникла тенденція ліквідації нотаріату, зобов'язальні відносини зводилися до аліментного права, сімейно-майно-

вих справ, побутового підряду, купівлі-продажу. І лише в період переходу до нової економічної політики увага влади до нотаріату почала поновлюватися. Рада Народних Комісарів своїм Декретом від 02.08.1921 р. встановила, що посвідчення угод та договорів проводиться нотаріальними столами губернських відділів юстиції та повітовими бюро юстиції. Обговорення про нотаріат набувало популярності, і в січні 1922 р. були надруковані "Тези про нотаріат", де підкреслювалося, що нотаріат є державною установою. Згодом, 04.10.1922 р. було прийнято "Положення про державний нотаріат", яке стало основою подальшого розвитку нотаріату. Однак, удосконалення нотаріальної діяльності не закінчувалося і вже 14.05.1926 р. ЦВК та СНК ухвалили постанову "Про основні принципи організації державного нотаріату", на основі якої в сусідніх республіках були розроблені та прийняті аналогічні положення щодо державного нотаріату. Положення про державний нотаріат постійно удосконалювалося і затверджувалося у нових редакціях 30.07.1930 р., 31.12.1947 р., 30.09.1965 року. В процесі удосконалення було зведено закон про державний нотаріат і шоста сесія Верховної Ради VIII скликання 19.07.1973 р. ухвалила Закон "Про державний нотаріат" [9].

В незалежній автономній Україні інститут нотаріату почав зароджуватися з 24.08.1991 р. коли наша держава була проголошена незалежною. Одним із перших 02.09.1993 р. в Україні був прийнятий Закон України "Про нотаріат", який по-новому на той час регламентував діяльність українського нотаріату. До українського нотаріату закон вніс багато новацій: створення кваліфікаційних комісій нотаріату для визначення рівня професійної підготовки осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю; видача свідоцтв про право на зайняття нотаріальною діяльністю всім нотаріусам України; заснування в обласних центрах та містах державних нотаріальних архівів, що є складовою частиною Національного архівного фонду і здійснюють тимчасове (до 75 років) зберігання нотаріальних документів і, саме найголовніше - право осіб, які мають свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю, зареєструвати приватну нотаріальну діяльність [10].

Нотаріат України на сьогодні виважений і досконало розвинений інститут адміністративно-правової системи. В теперішній час нотаріальна діяльність відіграє найважливішу роль у здійсненні правозахисної та правоохоронної функції в державі. Значення і авторитет нотаріату невинно зростає в нинішніх умовах реформування соціально-економічних відносин, захист прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб, запобігання правопорушенням є основним завданням нотаріату [8].

Діяльність нотаріату має великий вплив на різні сторони суспільного життя країни, на нормальне функціонування цивільного обороту та правовідносини.

Нотаріальна діяльність у період ринкової економіки потребує посилення правового регулювання саме господарських відносин. Це потребує удосконалення правового регулювання діяльності нотаріальних органів та надання спеціальних дозволів користування державними реєстрами. В умовах сьогодення функцію нотаріату у вільній державній та економічній структурі неможливо переоцінити, нотаріус являється в певній мірі зв'язуючою ланкою між протилежними інтересами, що стикаються і які повинні бути гармонізовані швидко і без зайвих витрат та в правовому полі [12].

Висновок. Нотаріат – це правовий інститут, носії якого – нотаріуси – уповноважені державою здійснювати і посвідчувати юридичні акти, надаючи їм публічної сили, тобто законодавчу легітимність. Однією із основних функцій нотаріату є забезпечення безспірності і доказової сили документів. За таких обставин, не підлягає сумніву той факт, що історія нотаріату співпадає з історією доказів, коли усним доказам на зміну прийшли письмові, та ще й мають публічну силу. Нотаріальна діяльність виникла як різновид адміністративної діяльності, чиє коріння можна простежити з далекого минулого і до тепер. Ще тисячоліття тому у Вавилоні, Єгипті, Іудеї існували писарі-канцеляристи, які за певним порядком відбирались на посади, та вели численні прибутково-витратні книги, періодично складали кадастр усіх земель в країні, переписували населення і його майно та інші функції. Посадові особи, що забезпечували формування доказів, виконували в Єгипті агорономи, в Греції – ієромемнеси чи епістати, які були священнослужителями, потім набували статусу писарів.

На сьогодні поняття цієї діяльності можна розглянути, як «Нотаріус – фахівець з юридичних питань», «нотаріус – радник, довірена особа учасників юридичних угод», «нотаріус – гарант правової захищеності», «нотаріус – гарант збереження доказів», «нотаріус – уповноважений правосуддя». Багато чого до цих висловів можна ще додати, але найбільш точно визначення нотаріуса, можна вважати, що "Нотаріус – гарант правової захищеності", а його місія, як довіреної особи полягає в охороні домовленостей виходячи з принципу справедливості та законності. Нотаріус своїми руками закріплює інтереси сторін, він захищає діяльність і майно людини, права особи і власності, як невід'ємний елемент свободи її власника. Нотаріус, як правозахисник стоїть на варті гідності людини і використовує всі можливості, аби забезпечити їй доступ до свободи прийняття рішення в умовах повної захищеності та справедливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кальницький М. Нариси історії нотаріату. Київ, 2008. 144 с.
2. Баранкова В.В. Нотаріат в Україні: підручник. Х.: Право, 2011. 384 с.
3. Ковальчук Л.Я. Історія виникнення нотаріату. URL: <http://forum.ilink.com.ua/threads/istorija-viniknennja-notariatu.1874/>
4. Комаров В.В. Нотаріат: Підручник. Х.: Основа, 2001. 224 с.
5. Долинська М.С. Становлення та розвиток законодавства про нотаріальну діяльність в Україні: дис. доктора. юрид. наук: 12.00.01, Львів. 2017. 447 с.
6. Сміян Л.С. Нотаріат в Україні. Київ: КНТ, 2009. 632 с.
7. Лепідевський М. Історія нотаріату. *Нотаріальний вісник*. 1997. № 2. 46 с.
8. Меленко О. Правова природа нотаріальної юрисдикції. *Науковий журнал. Адміністративне право і процес*. 2021. № 5. С. 88-92.
9. Радзівська Л.К. Нотаріат в Україні: Навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2001. 525 с.
10. Сміян Л.С. Нікітін Ю.В., Хоменко П.Г. Нотаріат в Україні: навчальний посібник (2-е вид., стереотип.). Київ: КНТ, 2008. 680 с.
11. Черниш В.М. До питання про історіографію вітчизняного нотаріату: історико-правовий аспект. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 12. С. 39–47.
12. Ясінська Л.Е. Виникнення та розвиток інституту нотаріату. URL: